

ELŐSZÓ

MI A NÉV?

Bizonyára mindenkiben fölvetődött már a kérdés: vajon kik és miért adnak nevet a személyeknek, helyeknek, égitesteknek, dolgoknak, intézményeknek? Hogyan alakultak ki a nevek? Mi vált az évezredek folyamán névvé? Mit jelent a saját család- és keresztnév? Miért éppen így hívják? Van-e a névnek jelentése? Mit jelentenek más személyek, tárgyak, települések, országok nevei? Ilyen és ehhez hasonló kérdések mindannyiunkat foglalkoztatnak. Ezekre a kérdésekre nem is olyan könnyű válaszolnunk.

Az ember amióta beszél, azóta megnevezi társait, a körülötte levő helyeket, állatokat, objektumokat. A beszéd közszavaival együtt jöttek létre a nevek is. A nevek kialakulásával, jelentésével, használatával, fajtáival egy külön tudományág, a névtan, idegen elnevezéssel az onomasztika foglalkozik. A névtan tudománya leginkább a nyelvészethez kapcsolódik, de sok egyéb tudományterülettel is érintkezik, így például a történelemmel, a vallástörténettel, a földrajzzal, a pszichológiával, a szociológiával, a néprajzzal, a művelődéstörténettel, a jogtudománnyal. A neveknek sokféle csoportja létezik. Elkülönítjük az élőlények által viselt neveket, vagyis a személy-, állat- és növényneveket, a különféle földrajzi neveket: földrészek, országok, települések, utcák, terek, vizek, hegyek stb. neveit. A különféle jelenségek: viharok, ciklonok; égitestek; intézmények; tárgyak (hajó, mozdony stb.) elnevezéseit és az egyes termékek, szolgáltatások márkaneveit. A nevek csoportjai nem állandóak, folyamatosan bővülnek. A tulajdonnevek elsődleges feladata az azonosítás, a többi hasonló egyedtől, dologtól való megkülönböztetés. Ezért akármilyen szó, akármilyen hangsor névvé válhat, ha azt egy dologra következetesen a megkülönböztetés szándékával használjuk.

AZ EGYELEMŰ NÉVADÁS

A magyar névadás kezdeti korszakáról nagyon keveset tudunk. Az alábbi áttekintés a szakirodalom kutatási eredményeinek felhasználásával készült. Azonban mindenképpen figyelembe kell vennünk, hogy vannak olyan nevek, amelyek akár több csoportba is besorolhatók volnának. Ennek az az oka, hogy a névadás körülményeit nem mindig tudjuk pontosan feltárni. Csak akkor tudnánk mindegyik nevet egyértelműen beilleszteni egy-egy csoportba, ha jelen lettünk volna a névadás alkalmával, azaz megbízható információink volnának a névadás okáról és egyéb körülményeiről.

Az első magyar nevek a IX. századból maradtak fenn. Névadásunkra ekkor a természetközeli népek névadási szokásai lehettek a jellemzőek. A születéskor kapott név többször cserélődhetett egy ember életében, ezért több olyan név is megtalálható

ősi neveink között, amelyet csak felnőttkorban kaphatott meg valaki. Ezek a cserélődő nevek feltehetően mindig csak egyetlen tagból álltak. Emiatt ezt a névrendszert egyeleműnek nevezzük. Az ősi magyar névadást az 1. ábrán bemutatott névtípusok jellemezték.

1. ábra. Az egyelemű nevek a névadás motivációja szerint

A születés körülményeire utaló nevek

A születés körülményeire utaló nevek között megtaláljuk a születés napját jelölőket: *Scombot – Sombotka* ('szombat'), *Pentuc – Pentheca* ('péntek'), *Karachun – Karachuna* ('karácsony'). E névformánál megfigyelhetjük, hogy az azonos közszóból alkotott nevek között elkülönítették a női és férfineveket. A nők inkább az *-a*, *-e* kicsinyítő képzős változatokat viselték. A születés körülményeire utaltak azok a névalakok is, amelyek azt jelölték, hogy az újszülött hányadik gyermekként érkezett a családba. Ebben az esetben a számnév vált névvé, így például az elsőszülött a *Senke* (Zsenge 'elsőszülött'), a negyedik *Nege*, a tizedik gyerek a *Tyz*, *Tyze* nevet kapta.

Kívánságnevek

A kívánság- vagy predesztinációs neveket a szülők olyan szándékkal adták gyermekeiknek, hogy a névben valamilyen vágyukat, a gyermek későbbi életére jellemző tulajdonságot, helyzetet fejezzenek ki. Így ezek a nevek többnyire valamilyen pozitív jelentést hordoztak.

Közvetlen megnevezés

Az egyenes vagy közvetlen megnevezés során a szülők határozottan megfogalmazták azt a tulajdonságot, élethelyzetet, amelyet az újszülöttnak szántak. Ilyen típusú férfinevek: *Vromedi* ('örömöske'), *Bahatur* ('bátor'), *Hokus* ('okos'), *Jovlegen* ('jó legény'), *Joember* ('jó ember'), *Nemze* ('sok utódot nemző'). Néhány példa a közvetlen megnevezéssel keletkezett női nevek: *Vrumes* ('örömös'), *Edlelmes* ('sokat szülő'), *Emse* ('sokat szoptató'), *Genuruch* ('gyönyörű'), *Draga* ('drága'), *Scepa* ('szép'), *Jolyan* ('jó lány').

Mindkét nem körében előforduló nevek: *Scentev* ('szent'), *Sceret(h)eu* ('szerető'), *Scerelmes* ('szerelmes, szerető').

Jelképes megnevezés

A jelképes névformák közé sorolhatjuk azokat a neveket, amelyek a névadó kívánságait a kívánságra utaló jelkép megnevezésével fejezik ki. Ilyen például a mindkét nemnek adott *Mogu*, *Mogdi* ('mag, magocska'), amely név jelentése feltételezhetően a sok utód nemzésével függ össze.

Metaforikus megnevezés

A metaforikus megnevezéssel létrejött kívánságnevek többnyire valamilyen állat- vagy növénynévben fejezik ki azt a tulajdonságot, amellyel a megszületett gyermeket szeretnék felruházni. Állatnevek mind a két nem nevei között előfordulnak. A fiúknak többnyire nagy termetű, erős állatra utaló nevet adtak, a lányoknak inkább a kis termetű, a mindennapi nyelvhasználatban kedveskedő kifejezésként is használatos állatneveket választották. Néhány példa a férfinevek köréből: *Bika*, *Ruoz* ('ravasz, róka'), *Farcas*, *Forcas* ('farkas'), *Medue* ('medve'), ebbe a csoportba sorolható női névalakok: *Nesta* ('nyest'), *Nuuz* ('nyuszt'), *Vnee* ('szarvas nőtény borja'). A növénynevek közül a virágnevek kedveskedő bóknevként fordulnak elő, ezeket főleg nők kapják. Ilyen például a *Rosa*, *Rusa* ('rózsa'), *Lilium* ('liliom'), *Vyala* ('viola'), *Vyrad* ('virág'). A metaforikus nevekhez tartoztak még a tárgynevek, amelyek között megtaláljuk a *Gung* ('gyöngy'), *Tykur* ('tükör'), *Bybur* ('bíbor') női neveket, valamint az ásványnevek, mint a *Rezed*, *Reze* ('rész'), *Vasad* ('vas') férfinevek és a ma is használatos *Aranka* ('arany') női név.

Leíró nevek

A leíró nevek a személyek jellemző tulajdonságait, külsejét, szokásait, társadalmi hovatartozását fejezik ki. Az ilyen típusú nevek inkább a felnőttek körében gyakoriak, de előfordulnak az újszülöttek esetében is. Ha az újszülött ilyen leíró nevet kapott, akkor a névforma majdnem mindig kicsinyítő képzős változatban szerepelt.

Közvetlen megnevezés

A közvetlen megnevezéssel keletkezett nevek az újszülött olyan tulajdonságaira utalnak, amelyek a születés pillanatában jellemzőek rá. Így utalhat a név a termetre: *Cusid* ('kicsike'), *Chepke* ('kicsike, alacsonyka'), *Nogiud* ('nagyocska'). Más nevek egyéb, jellemző, külső tulajdonságot fejeztek ki, például *Zemdy* ('szemecske') vagy a bőr-, illetve hajszínre utaló *Keseydi* ('kesécske'), *Feketeydi* ('feketécske'). A testrészeire vonatkozó nevek általában valamilyen feltűnő testrészt, esetleg testi hibát írnak le, például a *Zemdy* ('szemecske'), *File* ('fül'). A felnőttkorban kapott nevek között találjuk a *Zacal* ('szakáll'), *Churba* ('hiányos fogú'), *Medeu* ('gyermektelen, meddő'), *Hyze* ('hívó') névalakokat.

Metaforikus megnevezés

A leíró nevek körében is fellelhetjük a metaforikus neveket, amelyek névátvitellel az újszülött külsejére, testi tulajdonságára utalnak. Így például a *Bugardi* ('bogárka') név viselője feltehetően nagy, fekete szemekkel született.

Óvónevek

Minden nép ősi névadásának legjellemzőbb formái – így a magyar névadásé is – az óvónevek használata. Ezeket a neveket akkor adták a szülők, ha a gyermek gyengének, kevésbé életerősnek tűnt a születésekor. Ilyenkor a rossz szellemek miatt, a halál és a betegség szellemeinek megtévesztésére vagy nem adtak nevet a gyermeknek, vagy olyan nevet adtak, amellyel feltételezésük szerint félrevezethetik a szellemeket. Ennek a névtípusnak két fajtáját ismerte és használta a magyar névadás.

Tagadó név

Az elrejtő, letagadó nevekkal a gyerek létét igyekeztek titkolni. Ezekben a névformákban az újszülött neve szó szerint azt jelentette, hogy ő nincs, nem létezik, halott, tehát nincs is miért, pontosabban kiért jönnie a rossz szellemnek. Ilyen nevek például *Numwog* ('nem vagy', 'nem létezel'), *Mauog* ('ma vagy, csak ma létezel'), *Numel* ('nem él') vagy a 'halál' jelentésű szóból keletkezett, a gyermeket mintegy halottá nyilvánító *Halaldi* ('haláldi').

Negatív jelentésű név

Az óvónevek körében előforduló leíró nevek egy része olyan, negatív jelentésű közszavakból keletkezett, amelyekkel a szülők azt kívánták elérni, hogy a rossz szellemeknek már ne is legyen kedvük az így megnevezett gyermekekre igényt tartani. Néhány negatív jelentésű szóból származó név az ómagyar névkészletből: *Fergudi* ('féreg'), *Chunad* ('csúnyácska'), *Hyduand* ('hitványka').

Foglalkozásnevek

A foglalkozásneveket elsősorban felnőttkorban kaphatták ősünk. De elképzelhető az is, hogy az újszülött egy ilyen típusú nevet apjától örökölt. Talán ez lehetett a kezdete a mai családnévöröklésnek. Az idesorolható neveknek is több altípusa létezik.

Közvetlen megnevezés

Közvetlen megnevezéssel keletkezett nevek: *Sceres* ('szekeres'), *Zeuleus* ('szőlőműves'), *Erdeus* ('erdész'), *Zobov* ('szabó').

Jelképes megnevezés

A jelképes, szimbolikus nevek esetében a foglalkozáshoz kapcsolódó termék, anyag közszói alakja vált névvé: *Panauadi* ('pányvádi' = lovász), *Bor* (vincellér). A *Syguer* ('sügér') és a *Sillev* ('sellő') név a halászmesterségre utal.

Valamivel való ellátottságot kifejező megnevezés

A foglalkozáshoz kapcsolódó közszóból keletkezett, valamivel való ellátottságot kifejező névalak: *Ebedi* ('ebdi' = kutyás), *Luas* ('lovas' = lovász), *Nulos* ('nyulas' = nyulász).

Társadalmi helyzetre utaló nevek

A társadalmi helyzetre, tisztségre utaló nevek is öröklődhettek, de ezeket inkább felnőttkorban kapták viselőik, például *Inod*, *Inos* ('szolga' = udvarnok), *Sculgad* ('szolgálócska').

Népnevek

A népek, etnikumok nevei tipikusan felnőttkori névadás útján keletkeztek. Általában azok kaphatták meg, akik az említett népcsoporthoz tartoztak vagy felőlük jöttek: *Beseneu* ('besenyő'), *Bulgar* ('bulgár'), *Hwruat* ('horvát'), *Lengel* ('lengyel').

A KÉTELEMŰ NÉVADÁS

A kereszténység felvétele után egyre nagyobb számban terjedtek el az egyházi nevek. Nem volt ritka, hogy valaki kettős nevet viselt, azaz a keresztségben kapott neve mellett megtartotta az ősi, pogány nevét (pl. *Aba Sámuel*). Az egyházi nevek kezdetben inkább a nemesség és a papság körében voltak népszerűek, de az 1279. évi Budai Zsinat határozata után egyre gyorsabban elterjedtek. Ugyanis a zsinat elrendelte, hogy nevet csak pap adhat. Az egyházi keresztnév általánossá válása nem volt túl gyors folyamat, hiszen az egyház majdnem száz évvel a kihirdetése után tudta csak következetesen érvényesíteni a határozatot. Az egyházi nevek elvesztették eredeti közszói jelentésüket, egyre inkább a funkciójuk került előtérbe, csupán a megnevezett azonosítást szolgálták. Az újszülöttek névadását a kételemű névrendszerben más szempontok határozták meg, az egyelemű névrendszerhez viszonyítva megváltozott a névválasztás motivációja.

A XIV. században elkezdődött a kételemű névrendszer kialakulása, ám csak a következő évszázadokban vált általánossá. Az államigazgatásban II. József 1787-ben kiadott rendelete tette kötelezővé a családnevek használatát és hangsúlyozta a családnevek megváltoztathatatlan voltát. A magyarban – más népektől eltérően – a családnev megelőzi a keresztnévet. Ennek okát nyelvünk sajátosságában kell keresnünk. A magyarban és a rokon finnugor nyelvekben a jelző megelőzi a jelzett szót (*nyári élmények*, *kedves pillanatok*). A családnevek jelzőként viselkednek a keresztnév mellett. Kialakulásukkor az volt a feladatuk, hogy a több azonos keresztnévű személy közül kijelöljenek egyet. Melyik *Gábor* a sok közül? A *Kiss* családhoz tartozó. Így alakult ki és szilárdult meg a mai *Kiss Gábor* név.

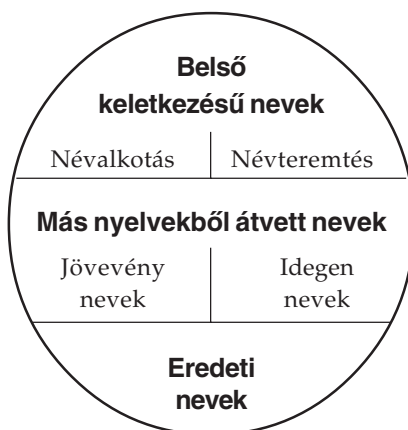
A családnév nemzedékről nemzedékre öröklődve egy kisebb közösséghez, általában az apa családjához kapcsolja az embert. *Nagy László* és *Kovács Mária* gyermekei az édesapjuk családnevét viszik tovább, azaz például *Nagy Bence* vagy *Nagy Viktória* néven élik az életüket. Az utóbbi években az apa vagy az anya családneve mellett a szülők összekapcsolt családneveit is viselhetik a gyermekek, tehát *Nagy-Kovács Bence*, *Kovács-Nagy Bence* vagy *Nagy-Kovács Viktória*, *Kovács-Nagy Viktória* néven is anyakönyveztethetik őket.

MAGYAR KERESZTNÉVKINC

A keresztnév a születéskor kapott egyéni név, amelyet általában a szülők választanak a gyermekük számára. A mai magyar keresztnévkinccs egyik legteljesebb gyűjteménye összesen 2606 nevet tartalmaz, ebből 1163 a férfinév és 1443 a női név. A névadók igényeinek kielégítésére a nevek száma folyamatosan újabb és újabb elemekkel gyarapszik. Mai keresztneveink eredetüket tekintve több csoportra bonthatók. Névkinccsünk a magyar nyelv kezdete óta folyamatosan bővül, részben idegen nevekkal, részben a magyar nyelv elemeiből létrejött, belső keletkezésű nevekkal.

A következőkben keresztneveink létrejöttének különböző módjait mutatjuk be. A 2. ábra segíti az eligazodást a sokféle kialakulási mód között.

2. ábra. A magyar keresztnévkinccs eredet szerinti összetétele

Eredeti nevek

A legrégebbi nevek keletkezése az egyelemű névrendszerhez nyúlik vissza. Ezek a nevek a névadásnak azzal az ősi módjával jöttek létre, amelyben az általánosan használatos közszókat tulajdonnevekként is alkalmazták. A név alapjául szolgáló közszó jelentése lehet ősi magyar szó vagy akár idegen eredetű szó. Ebben a névadási formában szoros kapcsolat volt a név és a megnevezett személy között, hiszen a közszók személynévi szerepükben is megtartották a közszói jelentésüket.

Az eredeti nevekből nagyon keveset találunk meg a mai magyar keresztnévek között. Legtöbbjük nincs jelen folyamatosan az Árpád-kor óta a névkinccsben, hanem XVIII-XIX. századi vagy még későbbi felújítás eredménye. A mai magyar keresztnévkinccs elemei közül így módon keletkezett például a *Fodor* 'göndör hajú', *Tarcsa* 'kopaszka'; *Fehéra* 'világos hajú vagy bőrű', *Pirit* 'piros'; *Apor* 'apácska', *Apród* 'kicsike, gyermek', *Előd* 'elsőszülött', *Szelemér* 'ivadék, sarj, leszármazott', *Fajsz* 'faló, falánk', *Zekő* 'ugró, szökellő, táncoló', *Zente* 'jámbor, vallásos'.

A régi magyar közszói jelentésű nevek közé tartoznak azok a nevek is, amelyek nem finnugor eredetű szóból, hanem valamely idegen eredetű, általában török közszóból

keletkeztek. Ezeket nem személynévként vettük át, hanem közszóként kerültek nyelvünkbe, és a magyar nyelvben vált belőlük tulajdonnév. Az alapszóhoz gyakran valamilyen kicsinyítő képző járult, amely szinte névalkotó képzőként funkcionált. Ilyen név például az *Acsád* < *acsa* 'rokon', *Árpád* < *árpa*, *Balár* < *bala* 'kicsiny, fióka'; *Enéh* < *ünő* '(fiatal) tehén', *Szironka* < *szirony* 'díszítésre használt bőrszalag'.

Más nyelvekből átvett nevek

A keresztnemek másik nagy rétegét az átvett, idegen eredetű nevek csoportja alkotja. Idegen eredetű névnek azokat a neveket tartjuk, amelyeket az átadó nyelvből nem közszóként, hanem tulajdonnévként veszünk át. Az átvett nyelvi elemet személynévként használjuk. Az idegen nevek megjelenésével megszakad a kapcsolat a név közszói jelentése és a nevet viselő személy jellemző tulajdonsága vagy egyéb személyiségjegye között. Az adott szó közszói jelentését nem ismerjük, csupán személyeket jelölő funkciójáról tudunk, és ennek megfelelően használjuk.

JÖVEVÉNYNEVEK

Az átvett nevek nagy csoportját alkotják a jövevénynevek, melyek kiejtésükben és később írásukban a magyar nyelv sajátosságaihoz igazodtak. A jövevénynévvé válás útját, azaz a kiejtés és az írás változásait tükrözik az alábbi példák: *Bálint* < *Balint*, *Baljnth*, *Balynth*, *Valentinus*; *Borbála* < *Borbára*, *Borbola*, *Borbala*, *Barbala*, *Borbara*, *Barbara*. Még arra is találunk példát, hogy ugyanabból a hangalakból szóhasadással két keresztnév keletkezett (*János*, *Iván* < *Johannes*). A legtöbb jövevénynevünk török, latin, germán vagy szláv eredetű, de akad példa egyéb átvételre is.

Török eredetű nevek

Török eredetű keresztnemeink legnagyobb része az Árpád-korban került a magyar nyelvbe. A honfoglalás körüli időben valószínűleg általános volt a török nyelvnek valamilyen szintű ismerete, egyes kutatók még a kétnyelvűség állapotát is feltételezik. Ezért annak ellenére, hogy a felsorolt neveket személynévként vettük át, közszóként is ismerhették a jelentésüket. A török eredetű nevek divatja a XIII. század végére egyre inkább letűnően volt, a következő századokban pedig mind ritkábbá váltak. A mai magyar keresztnévinkben is megtalálható török eredetű nevek leg többjét a XIX-XX. században újították fel. Török eredetű név például az *Ajtony* 'arany', *Ákos* 'fehér sólyom', *Zongor* 'sólyom'; *Sarolt* 'fehér menyét', *Karolt* 'fekete menyét'.

Latin közvetítésű egyházi nevek

A legtöbb egyházi név a latin nyelv közvetítésével jutott el hozzánk. Általában a héber vagy a görög nyelvben keletkeztek, de akad közöttük latin, germán (*Henrik*, *Imre*), szláv (*László*, *Szaniszló*, *Szórád*) vagy egyéb eredetű is. Az egyházi neveket a martirológiumok tartalmazzák, amelyek felsorolják a keresztény egyház szentjeinek és mártírjainak nevét. Martirológiumi név a férfinevek közül például az *Adrián*, *Antal*, *Balázs*, *Benedek*, *Dénes*, *Elek*, *Ferenc*, *Gergely*, *György*, *Ignác*, *Kristóf*, *László*, *Márton*, *Miklós*, *Szilveszter*, *Viktor*, *Vince*; a női nevek közül az *Ágnes*, *Borbála*, *Dorottya*, *Ilona*, *Katalin*, *Klára*, *Krisztina*, *Margit*, *Orsolya*, *Piroska*, *Terézia*, *Veronika*, *Viktória*, *Zsófia*. A lista időről időre kibővül az újonnan boldoggá vagy szentté avatott személyek nevével.

A latin közvetítésű egyházi nevek közé tartoznak a bibliai nevek, amelyek részben az Ószövetség, részben az Újszövetség történeteiben szerepet játszó személyek ne-

vei. Az ószövetségi nevek legtöbbje a héber nyelvben keletkezett. A magyar névkincsbe latin közvetítéssel kerültek, a Biblia latin fordításával. Ószövetségi eredetű név például az *Ádám, Áron, Benjámín, Dániel, Dávid, Gábor, József, Mihály* vagy a női nevek közül az *Eszter, Éva, Judit*. A napjainkban leggyakoribb férfinévek közül újszövetségi eredetűek az *András, Barnabás, Bertalan, István, János, Márk, Máté, Mátyás, Pál, Péter, Sándor, Tamás*, a női nevek közül *Anna, Erzsébet, Júlia, Magdolna, Mária, Márta*.

Az egyházi nevek divatjában szerepe volt annak is, hogy a Biblia és a legendák hőseinek nevét mintegy példaképül adták a gyermeknek. Nagyon gyakori szokás volt, hogy a gyermeket arra a névre keresztelték, amely név védőszentjének emlékünnepe volt a születése vagy a keresztelője napján. Ily módon mintegy a védőszent oltalmába ajánlották azzal, hogy a keresztségben a szent nevét adták neki. A nyelvújítás koráig a *névnap* megnevezés helyett a *szente napja* megnevezés volt az általános.

Germán eredetű nevek

A germán eredetű nevek legtöbbje nem közvetlenül valamelyik germán nyelvből származik, hanem martirológiumi névként latin közvetítéssel, latinos alakban került a magyar nyelvbe. A régi germán névadásban gyakoriak a kételemű, összetett nevek. Tagjaik között gyakran elég laza volt az értelmi kapcsolat, ezért nehéz pontosan lefordítani a jelentésüket. Az alkotóelemek jelentése főleg a harccal, a fegyverekkel, a dicsőséggel és a vagyonnal kapcsolatos, például *Rudolf* < *Hrod* + *olf* 'dicső' + 'farkas'; *Matild* < *Maht* + *hilt* 'hatalmas' + 'háború'. A mai keresztnévkincs leggyakoribb elemei közül germán eredetű az *Albert, Arnold, Attila, Erik, Ervin, Imre, Norbert, Richárd, Róbert, Rudolf, Vilmos, Zsigmond; Edina, Edit, Ildikó*.

Szláv eredetű nevek

A névtörténeti kutatások szerint a szláv eredetű keresztnévek a XII-XIII. században voltak a leggyakoribbak. Népszerűségükhöz nagyban hozzájárultak a dinasztikus kapcsolatok. Ebben az időben nagyon sok magyar birtokos nemes is szláv nevet viselt. A szláv nevek többsége összetett név. Második tagjuk legtöbbször a 'dicsőség' jelentésű *slav* vagy a 'béke' jelentésű *mír* szó, amint ezt a *László* < (*Vladislav*) és a *Tihamér* < (*Tihomír*) névben megfigyelhetjük.

IDEGEN NEVEK

A magyarság történelme során sokféle néppel, népcsoporttal került kapcsolatba. Ennek eredményeként nemcsak szókészlete, hanem névkészlete is folyamatosan gyarapodott idegen elemekkel. Az idegen nyelvi kapcsolatok és az idegen műveltséggel való érintkezés következményeként először általában a felsőbb osztályok tagjai viseltek egy-egy idegen nevet. Az ő közvetítésükkel terjedtek el később az egész nyelvterületen ezek a névalakok.

Az idegen nevek hangalakjukkal eltérnek a magyar nyelvben megszokottól. Gyakori például a mássalhangzó-torlódás akár a név elején (*Klaudia*), akár a név belsejében (*Gertrúd*). Idegen hatásra utalhatnak bizonyos végződésesek, például a női nevek végén az *-ia* (*Livia*), *-ella* (*Gabriella*), *-etta* (*Nikoletta*), *-linda* (*Melinda*), *-ina* (*Szabina*) vagy a *-tina* (*Bettina*). Az idegen keresztnévek írásképeiben csak az *x* és a *ch* árulkodik az idegen átvételről (*Alex, Richárd; Alexandra, Beatrix, Orchidea, Psziché*). Egyéb vonatkozásban az írásképek – az anyakönyvi szabályok szerint – a magyar kiejtést kell tükröznie (*Harri, Zserald; Dzsesszika, Szkarlett*).

Az idegen nevek egyik csoportját azok a nevek alkotják, amelyek már a középkori Magyarországon is jelen voltak, de ritka használatuk vagy egyéb okok miatt nem vált belőlük jövevénynév (*Leopold, Teofil, Jusztina, Szabina*). A másik típust azok a nevek képviselik, amelyek idegen nyelvi átvételként az elmúlt évtizedekben jelentek meg a névkincsben. Néhány példa az utóbbi csoportba tartozó, újonnan megjelenő nevekre: *Alina, Betti, Dézi, Kevin, Krisztofer* (angol), *Ábner, Járed; Cippóra, Jáhel* (héber), *Ámor, Oktáv; Admira, Vélia* (latin); *Iliász, Platón; Antea, Dafné* (görög), *Boleszláv, Boroszló; Bozsena, Indra* (szláv), *Odin, Roderik; Kendra, Korália* (germán), *Tulliő, Umberto; Kolomba, Loréna* (olasz).

Belső keletkezésű nevek

A névkészlet bővüléséhez nagyban hozzájárulnak a nyelv eredeti elemeiből létrehozott, úgynevezett belső keletkezésű nevek. A névalkotás során a szóalkotás mintájára képzéssel, összetétellel vagy ritkább névalkotási módokkal keletkezhetnek új nevek. Ugyancsak belső keletkezésűek a névteremtés útján létrehozott nevek. Ilyen eljárás a régi magyar nevek felújítása, újabb közszavak tulajdonnevekként való használata vagy az írói, művészi névteremtés.

NÉVALKOTÁS

Képzés

Névkincsünk története azt bizonyítja, hogy minden korban jellemző volt a meglévő nevek képzőkkel való bővítése, s így módon újabb névalakok létrehozása. Napjainkban a keresztnemekhez kapcsolódó képzőket említve elsősorban a becéző képzőkre gondolunk. Azonban az ősmagyar és a korai ómagyar korban a személynévképzés és a becézés funkciója nem vált szét. Az egyelemű névadás idején a képzőknek elsődlegesen a közszavak tulajdonnevekké változtatása volt a szerepük, s legfeljebb ehhez társulhatott a becézés árnyalata. A kereszténység felvételével beáramló idegen eredetű nevek egy része is felvette a jellegzetes személynévképzőket. Ám a képző funkciója most már nem a tulajdonnévi érték hangsúlyozása volt, nem is a becéző funkció kiemelése, hanem az idegen nevek beillesztése a meglévő névrendszerbe. A kései ómagyar kortól a keresztnemek zömmel idegen eredetűek, legtöbbjüknek azonban többféle képzett alakja is létezik.

Hagyományos becéző képzők

A képzők sokszor a rövidült tőhöz kapcsolódnak, mint például a *Miklós* név évszázadokkal ezelőtt keletkezett, de a mai magyar keresztnévkincsben önálló névalakként számon tartott becézőiben: *Mike, Mikes, Mikó, Miksa*. Hasonlóképpen jöttek létre a *György* és a *Péter* név becézett alakjai is, amelyek ma önálló névként is anyakönyvezhetőek: *György* > *Györe, Györk, Györke; Péter* > *Pető, Petres*. A női nevek körében ugyancsak gyakori a becéző formák kiválása, és önálló keresztnévként való „életre kelése”, például *Borbála* > *Bora, Bori, Boris, Boriska, Borka, Boróka; Ilona* > *Ila, Ilka, Illa, Ilon, Ilonka, Ilus; Katalin* > *Kata, Katica, Katinka, Kató; Mária* > *Mara, Mari, Marica, Marinka, Mariska*.

A képzéssel alakult női nevek egyik legnépesebb csoportja a magyar nyelvben a *-ka, -ke* képzővel keletkezett. Ez a kicsinyítő képző kapcsolódhat valamely közszóhoz (*Fehérke, Hajnalka, Jávorka*), de kapcsolódhat már létező teljes vagy csonkult tövű keresztnévhez is, például *Arika* (< *Aranka*), *Dorinka* (< *Dorina*), *Orsika* (< *Orsolya*).

Sokkal kisebb számban, de egyéb képzők vagy képzőszerű toldalékok is előfordulnak, például *Tereza, Teréza < Terézia, Giza < Gizella, Kriszta < Krisztina, Vera, Verona < Veronika; Teri < Terézia, Gyöngyi < Gyöngy, Orsi < Orsolya*.

Idegen névvégződések

A képzéssel, továbbképzéssel, becézéssel keletkezett nevek között idegen képzőkkel vagy sajátos végződésekkel alkotott névalakokat is találunk, mint *Barbara > Barbiána, Barbarella; Laurencia > Lara, Lartia, Laura, Lauretta, Lora, Lorella, Loréna, Loret, Loretta, Lorin, Lorina; Róza > Rozina, Rozita*. Ugyanahhoz a tőhöz egyaránt kapcsolódhatnak a magyarban megszokott és az idegennek tűnő formánsok, például *Julianna > Juliána, Julinka, Juliska; Dorottya > Dóra, Dorina, Dorinka, Dorisz, Dorit, Dorka*.

Férfi-női névpárok

A képzett neveknek sajátos csoportját alkotják azok a névpárok, amelyek azonos tövű férfinévből és női névből állnak. Az utónévkönyvben található női nevek közül majdnem minden ötödik női névnek van férfinév párja. A névhasználat érdekessége, hogy vannak olyan névpárok, amelyek tagjai közül csak a női név tartozik a magyar keresztnévkincsbe, például *Agrippína, Amira, Isméria, Palmira, Vilhelma*. Az is előfordul, hogy egy férfinévnek több női párja van, például *Bernát – Bernadett, Bernarda; János – Janina, Janka, Johanna; József – Jozefa, Jozefina, Józsa; Marcell – Marcella, Marcellina*. Kevesebb példa akad arra, hogy egyetlen női névalak több férfinév párjaként szerepeljen, mint *Teodóra – Teodor, Tódor; Gabriella – Gábor, Gábel*.

A névpárok legtöbbször úgy keletkeztek, hogy a férfinév kapott a női nevekre jellemző végződést. Leggyakoribbak az *-a* végződéssel teremtett névpárok, mint *Erik – Erika, Marcell – Marcella, Krisztián – Krisztiána, Zoltán – Zoltána, Richárd – Rikarda*. Előfordulnak még egyéb női nevet teremtő végződések is például az *-ia*: *Ignác – Ignácia, Kornél – Kornélia* vagy az *-ina*: *Albert – Albertina, Árpád – Árpádina, Rudolf – Rudolfina, Viktor – Viktorina*. A régi magyar személynevek újabban keletkezett női párját leggyakrabban a *-ka, -ke, -ika, -ike* képzővel alkotjuk meg: *Apor – Aporka, Bors – Borsika, Bozsó – Bozsóka, Csobán – Csobánka, Zalán – Zalánka*.

Összetétel

A névtörténeti vizsgálatok arról tanúskodnak, hogy már a legkorábbi nyelvemlékeinkben is előfordulnak szóösszetétellel keletkezett tulajdonnevek, illetőleg léteznek olyan tulajdonnevek, amelyek összetett közszóból váltak tulajdonnévvé. A szóösszetétellel keletkezett személynevek a közszavakhoz hasonló grammatikai viszonyokat tükröznek. A mellérendelő viszonyban jelentős az ikerítéssel keletkezett becézők új névalaként való továbbélése (*Anna, Anni, Anka > Panna, Panni, Panka; Erzsébet > Erzse-Örzse*). Az alárendelő viszonyra a mai keresztnévkincsből mindössze két példát tudunk mondani, a *Hadúr* és a *Kisanna* nevet. A *Hadúr* férfinévet a XIX. században alkották a *had* és az *úr* közszóból. A *hadak ura, hadaknak ura* szerkezetből jelöletlen birtokos jelzős alárendelő összetételként elemezhetjük. A *Kisanna* alárendelő minőségjelzős összetétel, amely századokon át az *Anna* név Erdélyben szokásos becézője volt. Olyannyira beilleszkedett a névrendszerbe, hogy rövidüléssel és képzéssel keletkezett becealakja, a *Kisó* a mai magyar keresztnévkincsben önálló névként él tovább.

Ritkább névalkotási módok

Rövidülés

A rövidülés a név végének valamilyen mértékű elhagyását jelenti. A rövidülésre és a rövidült tőhöz kapcsolódó képzőre már az ősmagyar kortól vannak adataink. Nyelvünk történetében a rövidülésnek külön csoportját képviselik azok a keresztnévek, amelyek az egyházi latin nyelvből *-us* végződéssel kerültek a magyarba. Néhány esetben megőrizték a végződésüket, mint például *Brútusz*, *Dárius*, *Juliánusz*, *Júliusz*. Legtöbbször azonban megrövidültek, és *-us* nélküli alakjukban váltak a magyar keresztnévkincs tagjává: *Albert* < *Albertus*, *Antal* < *Antonius*, *Benedek* < *Benediktus*, *Miklós* < *Nicolaus*, *Pál* < *Paulus*, *Márton* < *Martinus*. A leggyakrabban előforduló férfinevekből rövidüléssel keletkezett alakok: *Alex* < *Alexander*, *Arnó* < *Arnold*, *Barna* < *Barnabás*, *Bene* < *Benedek*.

Néhány példa a mai keresztnévkincsből a rövidüléssel keletkezett női nevekre: *Alexa* < *Alexandra*, *Bea* < *Beáta*, *Beatrix*, *Ilon* < *Ilona*, *Magda* < *Magdaléna*, *Téréz* < *Terézia*, *Zsuzsa* < *Zsuzsanna*. Érdekes típusa a rövidüléssel keletkezett női neveknek az a csoport, amelyben a *-ka*, *-ke* képző marad el. Ily módon keletkezett neveink: *Bíbor*, *Hajnal*, *Harmat*, *Etel*, *Piros*, *Sugár*, *Szellő*, *Tavaszi*. A teljes *-ka*, *-ke* végződésű névalak erőteljesen kedveskedő hangulatú, ezzel szemben a rövidült forma hivatalosabb vagy közömbösebb.

Csonkulás

Ugyancsak rövidebb névformák keletkeznek a névtest első részének elhagyásával, például *Albert* < *Adalbert*. Ez a névalkotási mód nem ősi sajátossága nyelvünknek, idegen nyelvi hatásra kezdett elterjedni a magyar nyelvben. A csonkulással keletkezett becenevek közül néhány már kilépett a becenevi használatból és önálló keresztnévvé vált: *Tina* < *Krisztina*, *Nóra* < *Eleonóra*, *Szandra* < *Alexandra*, *Zia* < *Terézia*, *Zsanna* < *Zsuzsanna*.

Több olyan keresztnévünk is van, amely különböző nevek azonos alakú csonkult becézőjeként keletkezhetett, például *Ella* az *-ella* végű női nevek (*Gabriella*, *Mariella*, *Petronella*) önállósult becézője, illetőleg önállósult rövidülése.

Mozaiknevek

A ritkább névalkotási módok közé tartozik a mozaiknevek létrejötte. A germán névadásban van nagy hagyománya ennek a névalkotási formának. A régi germán nevek arról tanúskodnak, hogy mintegy 40 névszó felhasználásával alkották meg az ősi nevek nagy részét. Közülük nem egy a magyar keresztnévkincsbe is bekerült: *Lénárd*, *Richárd*, *Rudolf*; *Gertrud*, *Kunigunda*, *Matild*. Újabban idegen nyelvekből is vettünk át két név összevonásából mozaiknévként keletkezett keresztneveket. Közéjük tartozik az olasz nyelvben keletkezett *Maréza* (< *Maria* és *Teresa*) és a *Rozanna* (< *Roza* és *Anna*) vagy a latin eredetű *Maximilián* (< *Maximus* és *Aemilianus*).

A mozaiknevek használata sajátos fajtája lehet a névörökítésnek, hiszen a gyermek neve az édesanya és az édesapa nevének egy-egy darabkáját őrizheti meg és viheti tovább. Természetesen az így létrehozott nevek esetében tudatosan kell ügyelni a hangzásra és az írásképre, összességében arra, hogy a név minél inkább beilleszkedjék a magyar névrendszerbe.

NÉVTEREMTÉS

Felújítás

Régi nevek, régi tövek felelevenítése

A névteremtés egyik módja a feledésbe merült régi nevek felelevenítése. A kereszténység előtti időből származó nevek közül sok köszönheti a létét annak, hogy a XIX.

század derekán ismét divatba jöttek a régi magyar nevek. Újra ismert és kedvelt férfinev lett az *Árpád*, *Béla*, *Csaba*, *Elemér*, *Jenő*, *Lehel*, *Levente*. A női nevek között népszerűvé vált az azonos tőből teremtett *Emese* és *Emőke*, valamint az *Enikő*, *Etelka*, *Etelke*, *Ildikó*, *Jolán*.

Téves olvasat

Több olyan nevünk is van, amelynek felújított formája téves alakból származik. A mai *Géza* név a középkori írott források XIX. századi téves olvasatából keletkezett. A betűk régi hangértékének figyelembevételével a helyesebb alak *Gyejcsa*, *Gyécsa*, *Gyécse*, *Décse* volna. Ez a név az Árpád-korban volt használatos, több királyunk is viselte. Alapja egy török eredetű méltóságnév ('herceg'), amelyhez magyar kicsinyítő képző járult ('hercegecske'). Mai keresztnévünkben több alakváltozata is önálló névként anyakönyvezhető: *Décse*, *Gécsa*, *Gejza*, *Gyécsa*.

Ugyancsak a XIX. században tévesen ejtett méltóságnévből keletkezett a *Zoltán* név. Régi magyar személynévként a *z* betűt *sz* hangként ejtették, tehát az Árpád-kori ejtése: [szoltán]. Jelentése összefügg a később kialakult *szultán* szó jelentésével: 'uralkodó, fejedelem'. A XIV. századra eltűnt a névkincsből, csak a XIX. századi felújítás nyomán jelent meg ismét. A mai magyar keresztnévünkben meglévő önálló névként használatos alakváltozatai: *Solt*, *Zolta*, *Zsolt*.

Szintén téves olvasat eredménye a *Petúr* férfinévünk. A középkori helyesírással a *Péter* név nyelvjárási *Petiür* változatát *Petur* formában írták, azaz az *ü* hang jelölésére az *u* betűt használták. Ennek az alaknak a téves olvasatából származik a *Petúr* név, amely a mai magyar keresztnévünkben *Petur* alakváltozatban is létezik.

Közzsavak vagy egyéb tulajdonnévi csoportok

A felújított nevek sajátos csoportját képviselik azok a névformák, amelyeknek nemcsak a régi magyar nyelvben volt közzsói jelentésük, hanem ma is részei a köznyelvi szókészletnek. Férfinevek: *Bajnok*, *Bátor*, *Bors*, *Csikó*, *Erős*, *Sólyom*, *Som*, *Tormás*, *Táltos*. Női nevek: *Ajándék*, *Balzsam*, *Gyöngy*, *Piros*, *Szűnes*.

A fenti csoport átvezet bennünket a névteremtésnek ősidőktől kezdve jól ismert formájához, a közzsavak személynévként való használatához. Az újabban keletkezett férfinévek közül ide sorolhatjuk: *Bojtorján*, *Dalia*, *Jávor*, *Regös*. Női nevek jóval nagyobb számban sorolhatók ebbe a típusba. Sok közöttük a növénynév, például *Árnika*, *Borboldya*, *Borostyán*, *Gyopár*, *Kála*, *Kökény*, *Liliom*, *Magnólia*, *Mandula*, *Málna*, *Montika* ('pipitér'), *Sziringa* ('orgona'). Sok az értékes vagy pozitív dolgot jelentő közzsóból alakult név, mint a *Korall*, *Gyémánt*, *Platina*, *Remény*, *Szellő*.

Művészi névteremtés

A névteremtés másik formája az írók, művészek által kitalált nevek keresztnévként való elterjedése. A műalkotások révén ismertté és kedveltté vált nevek folyamatosan bővítik a névkincset. Már a XII-XIII. századtól vannak adataink arról, hogy a trójai mondakör hőseinek nevei Európa-szerte elterjedtek, de divatosak voltak francia lovagregények hőseinek és hősnőinek nevei is. Középkori irodalmi eredetű neveink közé tartozik a Roland-ének hatására népszerűvé váló *Roland* ~ *Loránd*, *Lóránt* és *Olivér* nevünk. Külön érdekesség, hogy az utóbbi név esetében az irodalmi névadás kétszeres hatásának lehetünk tanúi. Ugyanis az évszázadok alatt majdnem feledésbe merült *Olivér* nevet a XIX. században Jósika Miklós újította fel és tette népszerűvé *Abafi* című regényének főhőse által.

Keresztneveink között egyaránt van példa a magyar és az idegen szerzők műveiből elterjedt nevekre, verses és prózai művek, regények, színdarabok, operák, filmek hőse-

inek ily módon való továbbélésére. Regényhős nevéből vált önálló keresztnévvé: *Árnika, Berzsián, Eszténa, Kincső, Száva, Szilamér, Tímea, Zéta*. Valamely dráma szereplőjének nevéből keletkezett: *Anitra, Híppia, Tünde, Zuboly*. Zenemű szereplője volt: *Almiréna, Pamína*. Filmszereplő nevéből vált keresztnévvé: *Alóma*.

A NÉVADÁS SZABÁLYOZÁSA

A kezdetek

A keresztnév választás törvényi szabályozása az állami anyakönyvezés 1895. október 1-jei bevezetésével kezdődött. Az 1894. évi XXXIII. törvény 1895. október 1-jétől egészen 1952. december 31-éig szabályozta a névviselést, névadást. Ez a törvény még nem korlátozta a bejegyezhető nevek számát, így az anyakönyvbe annyi nevet jegyeztek be, amennyit a szülő választott gyermekének. Nem volt ritka, hogy egy gyereknek három-négy, de előfordult, hogy tizenöt nevet is beírtak. Azonban ebben a törvényben már megtaláljuk azt a rendelkezést, amely kimondta, hogy a gyermek utónevét az állam anyanyelvén, azaz magyar alakban kell anyakönyvezni. A nemzetiségi szülők kérhették, hogy gyermekük utóneve a magyarul bejegyzett névalak után zárójelben, „az illető vidéken dívó nemzetiségi nyelven is beírassék”.

A névadás-szabályozás következő lépését az 1952. évi XIX. törvényerejű rendelet jelentette, amely az adható keresztnemek számát kettőben határozta meg. Újabb megszorítást fogalmazott meg az 1963. évi XXXIII. törvény, amely ugyan még nem korlátozta a névféleségek számát, csupán az idegen hangzású és helyesírású nevek magyar hangzású és a magyar kiejtésnek megfelelő írásmódú formával való helyettesítését javasolta. Ebben az időszakban az anyakönyvvezetők önhatalmúlag dönthettek egy-egy név bejegyzéséről. Sajnos munkájukat egyetlen egy névkézikönyv, komolyabb névjegyzék sem segítette. Csupán a naptárak és egy 1948-ban kiadott vaskos jogszabálygyűjteményben található névjegyzék volt az irányadó. A mindössze 12 oldalas jegyzékben kb. ezer anyakönyvezhető és több ezer nem anyakönyvezhető név szerepelt. Ez utóbbiak mellett ott állt a helyettük bejegyzésre javasolt névalak. A nevekről ezenkívül semmilyen információ nem volt, még az sem, hogy melyik női és melyik férfi név. Ezért nem csoda, hogy több leánygyermek lett ebben az időben *Celesztin, Marcell* férfinéven anyakönyvezve. A névjegyzék már a megszületése pillanatában sok olyan nevet is tartalmazott, amely egyáltalán nem illett a magyar névrendszerbe, nem volt jellemző rá. Ilyenek például az *Abercius, Acindimus, Adolár, Bozsetyecha, Csesztmir, Dobrodaj, Haralmapius, Nyagoe, Pafnuuc, Zsivána*. De az akkor már használt és gyakori nevek közül sok hiányzott a jegyzékből, így például nem szerepelt benne az *Andrea, Anikó, Csaba, Csilla, Erika, Ildikó, Tünde* név sem.

A névadás, a nevek bejegyzése sok gondot, fejtörést jelentett az anyakönyvvezetőknek. Nem nevezhető különösebb segítségnek az az 1965-ben napvilágot látott jogszabálygyűjtemény sem, amely elviekben tovább pontosította az újszülöttek névadását. Eszerint a megszületett gyermek csak nemének megfelelő nevet kaphat. Nem lehet olyan idegen nevet bejegyezni, amelynek van magyar megfelelője, s nem lehet egybeírt kettős utónevet (pl. *Annamária*) bejegyezni. Ez a segítség is kevésnek bizonyult, így az óvatosabb hivatalnokok sok esetben a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetéhez irányították a szülőket állásfoglalás kéréséért. Ennek következtében az intézethez havonta több tucat kérelem érkezett.

Az első névkönyv

A névadás körében kialakult bizonytalanság, a sok névkérvény is sürgette, hogy megszülessen egy olyan névkönyv, amelyben az anyakönyvezésre javasolt nevek szerepelnek. 1971-ben készült el Ladó János szerkesztésében a *Magyar utónévkönyv*, melyben 1827 név (895 női és 932 férfi név) szerepelt külön nemek szerinti névjegyzékben. A könyv összeállításakor a szerző figyelembe vette az addigi társadalmi igényeket. Így a jegyzékbe beemelt önálló névként is bejegyezhető becenévi alakokat (*Aliz, Eliz, Zsóka < Erzsébet, Dóra < Dorottya*), felújított régi magyar személynéveket (*Ajtony, Apor, Kadosa, Bíborka, Dalma, Szemőke*), újabb keletkezésűeket (*Harmatka, Napsugár, Tavaszka*), idegen utóneveket (*Barbara, Dorisz, Félix, Viktor*), néhány kettős keresztnévet (*Annabella, Annamária*).

A Ladó-féle utónévkönyv megjelenése megkönnyítette és valamelyest egységesítette a keresztnévadást, az anyakönyvvezetők a benne található nevek jegyzékét tekintették alapnak annak ellenére, hogy csak 1982-ben lépett életbe az a törvényerejű rendelet, mely kimondta, hogy hivatalosan anyakönyvezhető nevek azok, amelyek a Magyar utónévkönyvben megtalálhatók. A könyvben található 1827 névből az 1967-es statisztika szerint csupán a nevek egy negyedét választották (462 nevet). Ebből is a női név volt a több, ott a rendelkezésre álló 895 névféleségből 274-et (29,32%), a 932 férfinévből pedig 188-at (20,17%) választottak a szülők gyermekeiknek.

Természetesen folytatódott az a bevált gyakorlat is, hogyha a szülő olyan nevet választott, amely nem szerepelt az utónévkönyvben, akkor szakvéleményért a Nyelvtudományi Intézethez fordult. Az 1970-es és 80-as években átlagosan 120–130 kérvény érkezett. A nevek engedélyezését, anyakönyvezésre való javaslatát ebben az időszakban a szigor jellemezte. Ezt bizonyítja, hogy a kérvényezett neveknek mindössze 42%-át engedélyezték. A kérvényezett neveket az alábbi csoportok fémjelzik:

a) Olyan bibliai és mitológiai nevek, amelyek az utónévkönyvből kimaradtak (*Ruth, Nathanel; Uridike, Izisz, Ámor*).

b) Magyar történelmi nevek (*Kadocsa, Magor, Ené*).

c) A világ- és a magyar irodalom jelentős alkotásaiból származó névalakok (*Robinson, Zéta, Hadúr, Zuboly*).

d) A televízió és a film hatására kérvényezett nevek (*Helmut, Szabaszián*). Ez utóbbi a *Bell és Szabaszián* televíziós sorozat vetítése idején fordult elő.

e) Egy-egy becenévi alak (*Betti, Bóra, Emmi, Magdó, Netti, Örzse, Zsanka*).

f) A régi magyar személynévek csoportjába igen sokféle, feledésbe merült névalakot élesztettek föl a szülők (*Balzsam, Borostyán, Enese, Liliom, Neste, Gyoma, Surd, Vadony*; a közszoji jelentésű *Áldás, Erős*; a földrajzi névként is szereplő *Szalmár, Zala*, a család-névként előforduló *Borsa, Novák*).

g) Idegen eredetű nevek, melyek között több az európai nyelvek többségében ismert névváltozat (*Dária, Alexander, Ronni*). De gyakori volt a jugoszláv nyelvterületen használatos név is (*Danica, Danilla, Dusanika*). Érdekes, hogy igen magas a finn eredetű nevek száma (*Anelli, Hilka, Virpi, Olavi, Pekka*). A nyugati nevek még kis számban szerepelnek, a legtöbb közöttük a francia eredetű női név (*Nanett, Nikolett, Ninett, Röné, Zseraldin, Zsinett, Zsüliett*). E nevek bejegyzése csak így, a magyar helyesírásnak megfelelően lehetséges. És megjelenik a későbbi kérvények sztárja, a *Jennifer* is, mely számos formában kerül leírásra, de bejegyezni csak egyetlen módon, a magyar írásrendnek megfelelően lehetséges: *Dzszenifer*.

A magyar keresztnévrendszerének ellenére, hogy a jogi szabályozás nem változott, a 1980-as évek végén komoly átalakuláson ment keresztül. Ennek oka a társadalom nyitásában, a küszöbön álló politikai változásokban kereshető. Egyre inkább élt a szülőknél az igény, hogy gyermeküknek olyan nevet válasszanak, amellyel majd nemcsak hazánkban, de egész Európában, sőt a nagyvilágban is érvényesülni tudnak. Tömegesen jelentek meg az idegen eredetű, a magyar névrendszerben szokatlan nevek, mint például *Dorina, Inez, Dzszenifer, Klaudia, Nikolett, Szandra, Márió, Szebasztján, Patrik, Dominik, Alexander*. Természetesen ezek a nevek nem tekinthetők divatneveknek, hiszen ebben az időben a magyar nevek toplistáját még mindig a hagyományosabb, a magyar névrendszerbe illő nevek vezették, például *Katalin, Anita, Andrea, Gábor, Tamás, Péter*.

Az 1990-es évek

A hazánkban bekövetkezett politikai változás keresztnévrendszerünkre is hatott. Egyre szűkösebbnek bizonyult a meglévő utónévkönyvben található nevek száma, egyre több kérvény érkezett a Nyelvtudományi Intézetbe. Az évi 500–600 kérvény igen színes névvilágot tükrözött. Az intézet munkatársai már jóval engedékenyebbek voltak a döntésekben, ezekben az években a névadási kérések közel 70%-át javasolták bejegyzésre. Megváltozott a kérelmezett nevek összetétele is.

NŐI NEVEK

Idegen nevek

Előtérbe kerültek az idegen eredetű nevek, amelyek többsége angol és amerikai eredetű (*Dzszenifer, Dzsesszika, Bonita, Bonni, Kimberli*). Továbbra is gyakoriak a francia (*Alett, Arlett, Babett, Deziré, Döniz, Sarlott, Zsaklin, Zsuliett, Zsüliett*), az olasz (*Julietta, Lauretta, Leonetta, Loretta, Tinetta, Tittina*), a germán (*Annaróza, Brenda, Brunella, Gréte, Hédi, Katarina*) és az egyéb idegen eredetű nevek (*Bítia, Cípóra, Atina, Dafné, Dára, Nyina, Jana, Fatma, Davina*).

Magyar nevek

A szülők – ugyan kisebb számban –, de szívesen választottak gyermeküknek magyar neveket is. Ezen a névtípuson belül több csoportot figyelhetünk meg. Találhatunk például a feledésbe merült régi nevek felújítására (*Bíbor, Enéh, Liliom, Gyöngy*). Emellett kedveltek a községi eredetű nevek, melyek főleg növények (*Áfonya, Berkenye, Bodza, Boglár, Borbolya, Eper, Frézia, Gyopár, Kála, Magnólia, Málna, Mandula, Szamóca, Sziringa, Zsálya*), esetleg természeti jelenségek (*Bóra, Riana <'rianás'> vagy ásványok (Gyémánt, Platina)* nevéből keletkeztek. Akad néhány példa egyéb közszó felhasználására is (*Áprilka, Bóbita, Gyöngyös, Rege, Tavasz, Zengő*).

Becézőnevek

Kedvelt névalkotási mód a magyar névadásban már ismert és használt keresztnév becéző alakjának választása (*Ági, Andi, Anni, Bori, Borka, Cili, Dorka, Gizi, Gréti, Gyöngyike, Hanni, Iluska, Juli, Katika, Klári, Magdi, Manyi, Marika, Mici, Mimi, Panka, Panni, Piri, Zsófi, Zsuzsi*). Hasonló gyakoriságú az idegen eredetű nevek rövid alakjának,

illetve becéző formájának kérvényezése is (*Ata, Babett, Boni, Dára, Darla, Déri, Effi, Eleni, Evila, Gréte, Hédi, Kim, Kolina, Lara, Leonetta, Letti, Linett, Livina, Loretta, Lotte, Lotti, Mandi, Meggi, Mendi, Mielt, Minett, Minka, Molli, Netti, Nyina, Peggi, Szanna, Szindi, Tiana, Tifani, Zorka, Zsanka*).

Összetett névalakok

Népszerű névformává váltak – a német névadásban gyakori – két keresztnévből álló alakok, például *Annadóra, Annaflóra, Annaliza, Annamari, Annaréka, Annaróza, Annasára, Máriaróza*. De alkottak összetett neveket közsókból, illetve közsóból és keresztnévből is például *Csillagvirág, Tűzvirág; Annavirág*.

FÉRFINEVEK

A kérvényezett férfinevek ugyan kisebb számban jelentek meg, de eredetük szerint a női nevekhez hasonlóan ezek is igen sokfélék voltak.

Idegen nevek

A legnagyobb számban a férfinevek között is az idegen eredetű, főleg az angol nevek vannak jelen (*Brandó, Brendon, Deján, Doren, Eliot, Krisztofer, Szkott*), de előfordul több más eredetű név is (*Adin, David, Jáfet, Adonisz, Alexandros, Ámor, André, Antonió, Benitó, Frederik, Fremont, Gerhárd, Daren, Keán, Boga, Nyikita*).

Magyar nevek

A férfinevek köréből sem hiányoznak a régi magyar nevek, mint például az *Ajándok, Balmaz, Bojta, Bozsó, Csikó, Jutocsa, Magor, Solt, Som, Táltos, Tege, Torda, Turul, Vata, Zápor, Zolta*.

A kérvényezett nevek között természetesen több olyan is van, amelyet az intézet nem javasolt anyakönyvezésre. A kizáró ok elsősorban a név írásmódja vagy a jelentése. Elutasított női név a *Kiskegyed, Dakota, Csiperke, Bolivia, India, Szindy*; elutasított férfi név a *Dodi, Öcsi, Kisherceg, de Vit, Misel, Sonny*.

Az új névkönyv megjelenésének igénye

Az 1994-es és 1995-ös évben hirtelen csökkent a névkérvények száma. Ez a meglepő jelenség a névadás újabb szabályozásával függött össze. Ugyanis a társadalom életében bekövetkezett változások maguk után vonták a névválasztás kiszélesítésének igényét is. A Ladó-féle könyvben rendelkezésre álló névanyag egyre inkább kevésnek bizonyult. Ezért a Belügyminisztérium kezdeményezésére 1993-ban napvilágot látott egy névjegyzék, amely válogatás nélkül több mint 10 000 utónevet tartalmazott. Az anyakönyvvezetők ezek közül bármelyik nevet bejegyezhettk, nem kellett már a Ladó-féle szűkebb listára szorítkozniuk. Igen ám, de ez a lista úgy készült, hogy az Országos Személyiadat- és Lakcímnnyilvántartó Hivatal adatbázisából kigyűjtötték valamennyi állampolgár saját nevét és anyja nevét. Az így kapott lista amellet, hogy igen sok idegen hangzású és idegenes írásmódú nevet tartalmazott (*Awa, Chkheor, Märy, Wawrzyniec*), egy-egy névnek számtalan változatát is felvette (*Anasztasia, Anasztaszia, Anasztaszija, Anasztaszja, Anasztazia, Anasztásia, Anasztászia, Anasztázia*). Ezzel teljes

lett a káosz, hiszen bármilyen név bejegyezhetővé vált. Nagy volt a tiltakozás a nyelvészek és az anyakönyvvezetők körében. Végül ezt a listát 1996-ban visszavonták, s vele egy időben megszületett egy újabb névjegyzék, amely a Ladó-féle névkönyvnél több választható nevet tartalmazott, és figyelembe vette a magyar hagyományok és a szokások mellett a megújult igényeket is. Az új névjegyzék 883 utónévvvel (631 női és 252 férfinévvvel) bővült, és összesen 2 710 bejegyezhető utónevet tartalmazott.

Ezt a jegyzéket követte 1998-ban az újabb anyakönyvezhető nevek nagy részét is tartalmazó *Magyar utónévkönyv*. Ez nem jelenti azt, hogy most már minden szülő megtalálja az új, bővített kiadásban a gyermeke számára megfelelő nevet. Továbbra is adott a lehetőség, hogyha a szülő nem talál az utónévkönyvben megfelelő nevet, akkor az általa választott névről szakvéleményt kérhet a Magyar Nyelvtudományi Intézet munkatársaitól. Napjainkban is érkeznek az intézetbe névkérvények, de jóval kisebb számban. Az anyakönyvezésre javasolt nevek aránya egyre nő, az intézet az elfogadásban igen liberális, engedékeny álláspontot képvisel. A már egyszer javasolt kérvényezett név felkerül az intézet honlapján található utónévjegyzékbe, és így folyamatosan bővül az anyakönyvezhető keresztnelveink száma.

A hazánkban élő nemzetiségiak névadásának szabályai

Hazánk 2004-ben az Európai Unióhoz csatlakozott, és ez a változás a névviselésben is újabb szabályokat eredményezett. 2004. január 1-jével lépett életbe az a törvény, amely a keresztnemek választására vonatkozó szabályokat megerősítette, illetve bizonyos tekintetben szigorította. Szigorította, mert ugyan engedélyezi, hogy „A nemzeti etnikai kisebbséghez tartozó személyek gyermeküknek nemzetiségüknek megfelelő utónevet is adhatnak, valamint kérhetik saját utónevüknek a megfelelő nemzetiségi utónévre történő javítását, továbbá joguk van családi és utónevüknek anyanyelvük szabályai szerinti anyakönyvezéséhez”. De eddig a hazánkban hivatalosan nyilván tartott tizenhárom nemzetiség bármely képviselője által bejegyeztetett név semmiféle korlátba nem ütközött. Ha valaki valamelyik nemzetiséghez tartozónak vallotta magát, akkor helyesírási vagy egyéb megkötés nélkül bármilyen nevet bejegyeztethetett gyermekének. 2004-től azonban a nemzetiségiak is csak az érintett országos kisebbségi önkormányzatok által összeállított nemzetiségi utónévjegyzékből választhatnak. Az utónévjegyzékek összesítve, egyetlen kötetben, *Magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek utónévkönyve* címmel jelentek meg. Ha a saját nemzetiségi névjegyzékében valaki nem talál gyermeke számára megfelelő nevet, akkor állásfoglalást kell kérnie a név anyakönyvezhetőségéről az illetékes kisebbségi önkormányzattól.

Budapest, 2008. március 24.

A szerzők